

Árvvus adnon sámi parlamentarihkárat, buorit konfereansaguossit

Lean ilus go sámiid árbevirolaš diehtu, máhttu ja dan suodjaleapmi leat dáid guhtaliid loktejuvvon ovdan sámi servošis. Manimus váile mánnu dás ovdal sámi nuorat háhpehe gieđahallat árbevirolaš dieđu suodjaleami ovdal min boarrásit sámi politihkkáriid.

Lean juo mángga semináras hupman sámiid árbevirolaš dieđu suodjaleamis, earenoamážit biodiversiteahttašiehtadusa artihkal 8(j):a bealis, árbevirolaš dieđu suodjaleami ovddidandárbbuin ja eará hástalusain. Buvttán dán ságastan hui oanehaččat ovdan guovddáš áššiid artihkal 8(j):a olláhuhttimis Suomas.

Suoma bealde, birasministeriija ceggii bargujoavkku válmmaštallat biodiversiteahttasoahttasuohpamuša 8(j)-artihkkala olláhuhttima. Ledjen ieš bargujoavkku ságadoallin ja dasa lassin bargujoavkkus ledje olu sápmelaččat. Das ledje maid ee. sierra ministeriijaid ovddasteaddjit. Bargujoavkku gearggai bargguinis geasset ja luobahii dan Suoma birasministeriijai. Bargujoavku attii evttohusaid mot Suoma lágain, dutkanpolitihkas, biodiversiteahta suodjalanrávvagiin, eanangeavaheamis ja biodiversiteahttasoahttasuohpamuša doaibmajuid resurseremis galget válđojuvvot vuhtii sámi árbevirolaš dieđu dárbbut.

Bargujoavkku evttohusaid olláhuhttima ovddasvástádus lea sierra ministeriijain dehege departemeanttain ja našuvnnalaš biodiversiteahttabargujoavkkus, man bargun lea Suoma biodiversiteahtta-politihka ovddideapmi ja biodiversiteahta várjaleapmi. Suopma lea aiddo álggahan našuvnnalaš biodiversiteahttastrategiija odasteami dan vuodu mielde mii mearriduvvui biodiversiteahttasoahttasuohpamuša Nagoya oassebeallečoakkámis diibmá. Biodiversiteahttastrategiija stivre Suoma sisriikkalaš ja riikkaidgaskasaš biodiversiteahttapolitihka. Suoma sámediggi oassálastá dán našuvnnalaš biodiversiteahttastrategiija ráhkadeapmái.

Suomas stáhtaministar Jyrki Kataisa ráđdehusprográmmas, mii stivre ráđdehusa doaimma oba dan doaibmaáigodaga, sámiid vuoigatvuodát leat bures ovdan. Ráđdehus čatnasa dorvvastit sámi kultuvrralaš vuogi ja árbevieru atnit luonddu biodiversiteahttastrategiija olláhuhttimis. Dát dajaldat dehege linnjágeassin gáibida lasi resurssaid sámi árbevirolaš dieđu suodjaleapmái. Ráđdehusprográmmas Suoma stáhta lea maid čatnasan čielggasmahttit lágaid mat gullet eanangeavaheapmái ja dasto buot mávssolaččamussan, dat lea bidjan ulbmilin ratifiseret ILO 169-soahpamuša. Sámi kultuvra lea luonddulagaskultuvra ja nu eanangeavahanlágat váikkuhitge hui njuolga sámi árbevirolaš dieđu seailumii. ILO 169-soahpamuša ratifiseren Suomas buoridivččii sámi árbevirolaš dieđu dili, daningo eananoamastan- ja hálddašeami buorideapmi dego maid sámi ealáhusaid suoji buorideapmi doarjjule maid sámi árbevirolaš dieđu seailuma.

Artihkal 8(j)-barggu mielde leat ožžon áigái mearkašahtti ovdánanlávkkiiid. Meahcceráđdehus, man ovddasvástádussan lea Suomas stáhta hálddašan eatnamiid dikšun ja geavaheapmi, lea álggahan ovttasráđiid sámedikkiin geahččaladdat dehege destet biodiversiteahttasuohpamuša Akwé: Konrávvagiid sámiid ruovttuguovllus. Rávvagat leat dárkkuhuvvon dorvvastit álgoálbmogiid lundui čadnon árbevirolaš máhtu seailuheami, Suomashan dát guoská diehttelas dušše sápmelaččaid. Bargujoavku atná ávvira Akwé: Konrávvagiid doahttaleamis plána ráhkadeamis. Rávvagat destejuvvot Bátneuođdara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ráhkadeamis, Bátneuođdara meahc-

ceguovlu lea eanasin Anára guovllus. Dát nd. meahceguovlu lea suodjalanviidodat, man oktan vuodđudanulbmilin lea sámi kultuvrra dorvvasteapmi. Dikšun- ja geavahanplána stivre meahceviidodaga eanangeavaheami.

Manjel Akwé: Kon rávvagat válđojuvvojit atnui maid eará sámiid ruovttuguovllu dikšun- ja geavahanplánaid ráhkadeamis ja maiddá nd. luondduriggodatplána ráhkadeamis, mii fas stivre hui dárkket guovllu luondduriggodagaid geavahusa. Biodiversiteahttasohpamuša čállingotti mielde lea vuosttaš geardi, go Akwé: Kon rávvagat olláhuhttojuvvojit dehege duohtan dahkkojit gostege oba máilmmis. Sámediggi ja sápmelaččat diehttelas vuordit, ahte Akwé: Kon rávvagiid duohtan dahkamiin sáhttit dorvvastit sámi kultuvrra seailuma. Ulbmilin lea oazžut Suoma sisriikkalaš lágaid dávistit Akwé: Kon rávvagiidda sámiid ruovttuguovllus. Mun sávan, ahte rávvagat válđojuvvole atnui maid Norggas ja Ruotas.

Akwé: Kon rávvagiid čoahkkáigeassu lea jorgaluvvon Suomas golmma Suomas hubmon sámegillii. Ruota stáhta lea jorgalahttán rávvagiid ruotagillii. Suopma lea aiddo jorgaleame suomagillii ja Suomas hubmon sámegielaid mielde biodiversiteahttasohpamuša 10. oassebeallečoakkáma dohkkehan etihkalaš kodaidd, man Mohawkkagiel nama in oba geahččalge dadjat ja dájna lágiin ráhkkaná rávvagiid olláhuhttimii. Ruotta lea maid jorgalahttime rávvagiid ruotagillii. Mun sávan, ahte boahhtevaš sámi parlamentáralaš ráđi doaibmaáigodagas SPR bearráigeahččá rávvagiid olláhuhttima, ovddida daid olláhuhttima ja análii ávvira sámegiel jorgalusaid normeremis. Dát rávvagat leat dehálaččat maiddá davviriikkalaš sámi sohpamuša dehege konvenšuvnna joatkkaráđđádallamiid dáfus.

Ságastallan sámiid árbevirolaš dieđus lea gullan earenoamážit bd-sohpamuša arthkkalii 8(j), mii suodjala álgoálbmogiid ja báikkálaš servošiid árbevirolaš dieđu luonddu mánggalágánvuoda olis. Ledjen mannan vahku artihkal 8(j) riikkaidgaskasaš dási čoakkámis Montrealis, mii válmmaštallá bd-sohpamuša čuovvovaš oassebeallečoakkáma boahhte jagi. Dán čoakkámis ledje mielde buot golmma riikka sámedikkiid ovddasteaddjit.

Riikkaidgaskasaš artihkal 8(j):a bargojoavkku čoakkámat leat dehálaččat sápmelaččaide. Bárrásiin bd-sohpamuša konteavsttas válmmaštallagohtet rávvagiid ja mearrádusaid mot sohpamuša artihkal 10(c) sáhtta ovttahttojuvvot artihkal 8(j):a olláhuhttimii. Artihkal 10(c) suodjala suvdilis dábálaš luonddugeavahusa. Árbevirolaš sámi ealáhusaid, dego guolásteami, meahcabivddu, čoaggima ja duoji dáfus artihkal lea mearkkašahtti. Dađi bahábut, vaikko sámi parlamentáralaš ráđis lea leamaš ulbmilin ovddastit sápmelaččaid oktasáččat, de min riikkaidgaskasaš ovttasbarggus lea ain buoridanmunni ja sápmelaččat galggale ovttasráđiid válmmaštallat oainnuideaset artihkal 8(j):a bargojoavkku čoakkámiidda ja maiddá dieđihit nuppi sámedikkiide oalgedáhpáhusain, maid sii áigot lágídit.

Massit buori váikkuhanvejolašvuoda, jos eat bargga ovttasráđiid árbevirolaš dieđu suodjaleamis ja mearrádusaid dahkamiin, mat daidda gullet. Dán áššái galgá sámi parlamentáralaš ráđđi giddet earenoamáš fuomášumi boahhte doaibmaáigodagastis. Jos eat válmmaštala áššiid fuolalaččat ja čatnas sámiid oktasá oainnu ovddideapmái Sámi parlamentáralaš ráđi bakte de SPR báhcá dušše ságastallanriekkisin. Biodiversiteahttasohpamuša čuovvovaš oassebeallečoakkán dollojuvvo váile jagi geahčen. Sávan, ahte sámi parlamentáralaš ráđđi ovttas Suoma, Ruota ja Norgga birasministeriijain lágida oalgedáhpáhusa, nd. side-eventa oassebeallečoakkáma oktavuodas sámi árbevirolaš dieđu suodjaleamis. Suoma sámediggi ja birasministeriija leaba čatnasan lágídit oalgedáhpáhusa ja sávan ahte maid Ruota ja Norgga sámedikkiit leaba gergosat dása.

Riikkaidgaskasaš artihkal 8(j)-bargojoavkku čoakkán lei ávkkálaš ja čájehii hui stuora dárbbu sámedikkiid oktasá beroštumiid goziheapmái. Čoakkán attii maid midjiide sápmelaččaide hui fuo-

lastuhtti signála, mas lea váikkuhus sisriikkalaš politihkkii, davviriikkalaš sámi konvenšuvdnii ja maiddá sámiid árbevirolaš dieđu sajádahkii. Bd-soahpamuša artihkal 8(j) suodjala álgoálbmogiid ja báikkálaš servošiid luonddu mánggalágánvuoda árbevirolaš dieđu, geavadiid ja innovašuvnnaid. Bd-soahpamuša konteavsttas báikkálaš searvvuš-dearbman čujuha čearddaálbmogiidda, mat eai riikkaid politihkalaš diliid dehe eará ákkaid dihte, dego álgoálbmogiid eatnatlohkosaš meari dihte, sáhte atnit alddineaset dearpma álgoálbmot.

Mii lea dasto fuolastuhtti signálaid maid namuhin? Artihkal 8(j)-bargojoavkku čoakkámis Montrealis Norgga ja Ruota stáhtat lágideigga iežaska oalgedáhpáhusaid, mat gieđahalle artihkal 8(j):a suodjalan árbevirolaš dieđu. Norgga ja Ruota birasministerijat dulkuiga ee. artihkal 8(j):a suodjalit dáčča ja ruottelaš boandaid ja guolásteaddjit, geat barget ealáhusaideasetguin stáhtaid geahččanguovllus suvdilis vuogi mielde. Norgga ja Ruota stáhtaid dulkon manna ollásit 8(j).artihkkala vuostá ja dat seaguheaba ja moiveba báikkálaš searvvuš-doahpaga ja artihkkala 10(c):a gaskaneaska. Suvdilis ja árbevirolaš váldokultuvrra ovddasteddjiid eanandoallu ja guolástus sáhtta leat eanemusat artihkal 10(c):a suodjalan dábálaš luonddugeavahus.

Norgga ja Ruota stáhta oaidnu váikkuha maid davviriikkalaš sámi soahpamuššii, man artihkal 31 doallá sisttis bd-soahpamuša geatnegasvuodaid. Doarjalange Norgga ja Ruota sámedikkiid ovddasteddjiide vai dii šiehtadallabehtet iežaideatte birasministerijajaguin artihkal 8(j):a dulkomis. Jos Norgga ja Ruota oaidnu 8(j)-artihkkala dulkomis šaddá dábálažžan, de das sáhtta leat hui stuora váikkuhus maiddá riikkaidgaskasaš álgoálbmotpolitihkkii. Sávannai, ahte sámi parlamentárrihkkáriid konfereansa addá julggaštusastis vuoimmálaš signála Norgga ja Ruota stáhtii. Sámi parlamentárralaš ráđdi galgá boahhte doaibmaáigodagastis bearráigeahččat fuolalaččat ja ovddideami sisriikkalaš ja riikkaidgaskasaš dásis oktasaččat šihttojuvvon prinsihpaid mielde, vai diekkár ii beasa šat dáhpáhuvvat dego geavai Montreala 8(j)-čoakkáma oalgedáhpáhusaid olis.

Sámiid árbevirolaš dieđu vuodđun lea duháthagiid áigge čoggon diehtu ja muosáhus. Dat fas leat sirdásan sámegillii, árbevirolaš sámi ealáhusaide ja daid kultuvrralaš barganmálliide ja luonddudovdamuššii. Sámiid árbevirolaš dieđu vuodđuduvvá luonddu gudnejahttimii ja luondduresursaiaguin suvdilis ávkastallamii. Sámiid árbevirolaš diehtu ii leat goitge adnojuvvon árvvus váldokultuvrrain. Árbevirolaš diehtu lea daddjojuvvon geavadis šaddan váldokultuvrraid váikkuhusas ja juobe lea daddjon ahte sápmelaččat leat sogahuhtán badjelmeare bivdimiin muhtin eallišlájaid. Mánggat iešguđet dutkit leat čuoččuhan sámi boazodoalu riegeádan oapmedoalu váikkuhusas vikiŋŋa- ja gakaáigge. Sámiid goddebivdu ja ealloboazoboargu livččii mánggaid dutkiid mielde dovon duottargotti sogahuvvamii ja vel mádjitnai sogahuhttojuvvui sámiid bivddu geažil. Dákkáraš ipmárdusat leat ollásit sámi árbevirolaš dieđu, muitalanárbevieru ja sámi servoša historjjá vuostásaš oainnut ja dat fal viiddit negatiivvalaš gova sápmelaččain ja seammas maid hásttuhit min kultuvrramet vuodu ja álgoálbmotsajádagamet. Min árbevirolaš diehtu lea kolonialiserejuvvon ja dasa árvu lea hejošuvvon. Dáid dutkiid čuoččuhusat eai vuodđuduva eksákta diehtagii, dat leat fal dutkiid hypotehtalaš árvvoštallamat, mat leat nu šállošahtti go dat leanai kopierejuvvon eará váldokultuvrraid dutkiid vuoiŋŋadujiin, earenoamážit historihkkáriid bargguin.

Luonddudiehtagiid dutkanvugiide vuodđuduvvan dutkamušat earenoamážit arkeologijja suorggis lea gomihan historihkkáriid oainnuid sámiid luonddugeavahusas ja árbevirolaš dieđus. Maŋimus luhtolaš arkeologalaš dutkanbohtosat nannejit sámi muitalanárbevieru ja árbevirolaš dieđu diehtin áššiid viimmat maid dieđalaš metodaid mielde. Dán dutkamuša mielde dáláš boazu ii buolvaiduva duottargottis, dego ovdal lea čuoččuhuvvon, muhto vuovdegottis. Sámiid ealloboazodoallu ii danin sáhte leat sivalaš duottargotti sogahuvvamii, muhto ákkat fertejit ohccojuvvot eará sajes. Vaikko sámiid leat seatnadan vuovdegotti, de dat ii leat goit jávkan, muhto dat lea ain ealaskas šládja.

Muhtimat sáhtte imaštallat manin gieđahalan dán ságastan sámiid árahistorjjá ja dutkamušaid. Sámiid árbevirolaš diehtu vuodđuduvvá hui nannosit servoša historjái, buolvadagain nuppiide sirdásan dihtui, luonddu dovdamuššii ja ekologalašvuhtii. Árbevirolaš diehtu veahkeha sápmelaččaid vuogáiduvvat maid odđáiigásaš, modearna, servodaga uhkkiide dego dálkkádatrivdamii. Oarjemáilmmi servodat vuodđuduvvá doaladumis sierra birasvátisvuodaide, dálkkádatrivdamii ja historjái daid dieđasuorggi addin dieđu mielde ja dutkandiehtu lea vuodđun skuvllaid oahppogirjiin. Buot dát ráhkadit gova sápmelašvuodas ja dorjot dehe geahnohuhttet sápmelaš iešdovddu, identiteahta. Historjadutkan lea addán boasto gova sámiid árbevirolaš dieđus. Vaikko sámedikkiid bargguide ii gulage dutkandoaibma, de leat liikká dehálaš, ahte čuovvut dutkamušaid, mat gieđahallet sámi kultuvrra, ovddidit sámi servoša dutkiid sajádaga ja árbevirolaš dieđu dutkamuša ja diehttelas leat mielde ságastallame dutkanservošiin ovttas dutkanbohtosiin.

Sápmelaččaid árbevirolaš diehtu luonddu mánggalágánvuoda olis lea šaddame áitojuvvon dillái. Lea dehálaš ovddidit lágaid, mat suddjejit árbevirolaš dieđu. Dárbbahit maid konkrehta dutkan- ja ealáskahttinfidnuid, vai árbevirolaš dieđu vierut, geavadat ja sámegiela terminologijia eai jávkka. Iešguđetge riikkas galggalii leat iežas fásta ruhtadaninstrumeanta ja áinnas maid oktasaš davviriikkalaš ruhtadaninstrumeanta sámi parlamentáralaš ráđi olis árbevirolaš dieđu ealáskahttin-, dutkan- ja skuvlenfidnuid olláhuhttima várás.

Suomas mii leat guorahallan sámi árbevirolaš dieđu ealáskahttinfidnuid earenoamážit sámi mánáid ja nuoraid dáfus, ja earenoamážit daid, geat orrot gávpogiin ja sámi árbevirolaš orrunguovlluid olggobealde. Sámi mánáide ja nuoraide galggalii ordnet luonddus, eakti birrasis gurssaid, main sii oahpale lunddolaš vuogi mielde iežaset kultuvrra árbevieruid, sámi luonddu- ja sámi ealáhusterminologijia, ealáhusvugiid, mitalusaid ja báikenamaid. Gurssat sáhtále ordnejuvvot omd. nu ahte dat čuovole árbevirolaš johtingeainnuid, muđuid ohppojuvvoli boazobargu, terminologijia ja eará diekkárat sierra jagiáiggiid mielde nu ahte árbevirolaš dieđu máhttit livčče ofelažžan sierra sámi gielaide mielde. Seammalágán ealáskahttingurssat darbbahuvvojit maid sámi duojis ja guolástusas. Bivdovuogit leat juo olu jávkame nugo maid diehtu daid birra.

Buorit sámi parlamentariihkkárat, Sámedikkiit ja sámi parlamentáralaš ráđdi galggalenai váldit duodas árbevirolaš dieđu suddjema. Sámi parlamentáralaš ráđdi galgá ráhkadit oktasaš evttohusa sámi árbevirolaš dieđu suodjaleami várás omd. davviriikkalaš sámi soahpamuša šiehtadallanproseassa oassin ja dán barggus gullat sihke sámi nuoraid ja sámi ealáhusbargiid sin barggusteaset. Mii dárbbahit maid oktasaš prinsihpaid mot sámi kulturárbbi galgá suodjalit ja dárbbahit etihkalaš prinsihpaid suodjalit sámi kultuvrra, vai bastit bargat ovttas uhkiid vuostá mat bohtet olggobealde. Guhkkit áigge ulbmilin sáhtálii leat Sámi parlamentáralaš ráđi oktasaš árbevirolaš dieđu suodjanguovddáža vuodđudeapmi, mii koordinerelii ja ovddidivččii SPR:a oassálastima riikkaidgaskasaš dásis árbevirolaš dieđu mearrádusdakkamii sihke koordinerelii golmma riikka sámedikkiid ja Ruošša sámi organisašuvnnaid ovttasbarggu árbevirolaš dieđu suodjaleami várás. Buorit sámi parlamentariihkkárat ja konfereansaolbmot, giitu beroštumi!